

Proaktivna transparentnost i slobodan pristup informacijama karakterišu demokratska društva, uvodeći red u državi da osigura transparentnost rada svojih administrativnih struktura. Ove strukture treba da pruže osnovu za pokretanje komunikacije između institucija i građana. Komunikacija počiva na reaktivnoj transparentnosti administracije i njenom praćenju Zakona o slobodi pristupa informacijama (ZOSPI). Prema ovom zakonu, građani su dužni dobiti informacije na zahtjev, dok je uprava samoinicijativno objavljivala određene informacije radi upoznavanja građana sa svojim radom, njihovim pravima i obavezama ili uključivanja građana u procese donošenja odluka u vezi sa zakonima, politikama, akcijama i slično. Ova komunikacija se odvija na različitim nivoima i kroz različite kanale, a razvojem novih tehnologija i širim korištenjem internet platformi i društvenih medija, otvaraju se mogućnosti za nove načine uključivanja građana.

Sve administracije na Zapadnom Balkanu sprovode zakone koji garantuju pravo na pristup informacijama od javnog značaja ili slobodu informacija. Zakoni usvojeni za poboljšanje transparentnosti i odgovornosti čineći informacije otvorenim za javnost, predstavljaju važan alat za zaštitu prava demokratskih građana i osiguravaju vladavinu prava i dobro upravljanje. Zakonom je utvrđeno da svako fizičko i pravno lice ima pravo na pristup informacijama koje se odnose na javna ovlašćenja, a svaki organ javne vlasti je dužan da te informacije objavi. Međutim, u Bosni i Hercegovini (BiH), implementacija još uvijek nije ispunila međunarodne standarde za transparentnost. Ovdje, nepostojanje specijalizovanog sveobuhvatnog tijela odgovornog za nadgledanje i provođenje usklađenosti javnih tijela sa zahtjevima transparentnosti predstavlja štetu djelotvornoj implementaciji prava na informaciju. Uz to, nedostatak političkog vodstva na nivou vlade onemogućava promociju proaktivnog otkrivanja informacija. Unutar državnih uprava, mehanizmi odgovornosti postoje u zakonodavstvu na svim nivoima, ali se implementacija ne nalazi u praksi. Posljednji monitoring izvještaj SIGMA-e [1] za BiH iz novembra 2021. godine ukazuje na to da je percepcija i građana i privrede o transparentnosti vlasti da se ona u ovoj oblasti pogoršava.

WeBER rezultati monitoringa: Dostupnost podataka

Kako je navedeno u prethodnom WeBER nacionalnom izvještaju za 2017/2018 [2], BiH je prva zemlja u regionu koja je usvojila Zakon o slobodi pristupa informacijama [3]. U januaru 2019. godine, SIGMA je objavila rad pod naslovom “Unaprjeđenje zakonodavnog okvira za pristup informacijama od javnog značaja u Bosni i Hercegovini”, u kojem se razmatraju zakoni o pristupu javnim informacijama u BiH na nacionalnom nivou, fokusirajući se na to da li su primjenjivi zakoni u skladu sa međunarodnim standardima i praksom, pružajući preporuke o potencijalnim reformama za poboljšanje odgovornosti javnih vlasti i harmonizaciju standarda pristupa informacijama širom regiona. Zakon o ombudsmanu uređuje slobodan pristup informacijama, dok je Ombudsman odgovoran za istraživanje navoda o kršenju prava na slobodan pristup informacijama, kao i za pripremu i distribuciju vodiča i opštih preporuka o sprovođenju i primjeni zakona.

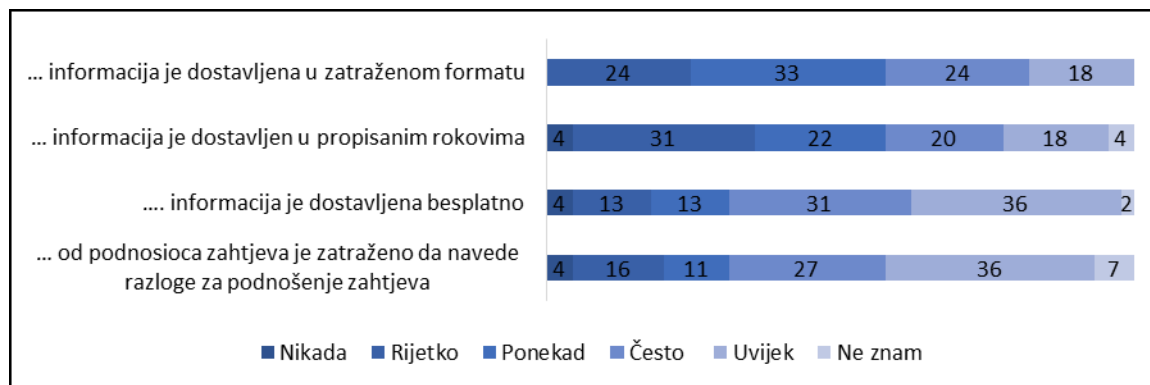
Prema WeBER nacionalnom izvještaju za 2019/2020., nije bilo značajnijih promjena u odnosu na prethodni ciklus praćenja u tom pogledu. Rezultati istraživanja pokazuju da se samo 17% OCD slaže da se izuzeci od javnog karaktera informacija koje proizvode organi javne vlasti na adekvatan način primenjuju u praksi. Nadalje, među OCD koje su poslale zahtjev za pristup informacijama u posljednje dvije godine, 42% tvrdi da su dostavljene informacije „često” (24%) ili „uvijek” (18%) u traženom formatu, a 38% anketiranih OCD izjavljuje da se informacije daju u propisanim rokovima i bez naknade (66,7%). Nadalje, samo oko 20% je izjavilo da je od njih “rijetko” (16,6%) ili “nikad” (4,4%) traženo da navedu razloge za svoje zahtjeve. Poboljšanje rezultata u odnosu na prethodni PAR Monitor 2017/2018 primjetno je u traženju pristupa informacijama koje sadrže povjerljive materijale. Na pitanje da li se ne-povjerljivi dijelovi informacija objavljuju kada zahtjevi za pristup informacijama sadrže povjerljive podatke, 20% anketiranih OCD odgovorilo je „često” (17,8%) ili „uvijek” (2,2%).

[1] SIGMA (2021), *Monitoring izvještaj za Bosnu i Hercegovinu*, Dostupno na: <http://www.sigmaxweb.org/publications/monitoring-reports.htm>

[2] Nacionalni PAR Monitor, *Bosna i Hercegovina 2017/2018*, Dostupno na: https://weber-cep.s3.amazonaws.com/data/attachment_799/weber_par_monitor_2017-2018.pdf

[3] Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH, *Službeni list Bosne i Hercegovine Br. 28/2000, 45/06, 102/09, 62/11 and 100/13*, Dostupno na: http://www.mpr.gov.ba/web_dokumenti/ZOSP1-B.pdf

Grafikon 1: Kada moja organizacija uputi zahtjev za slobodan pristup informacijama... (%)

Izvor: WeBER PAR Monitor izvještaj za Bosnu i Hercegovinu 2019/2020

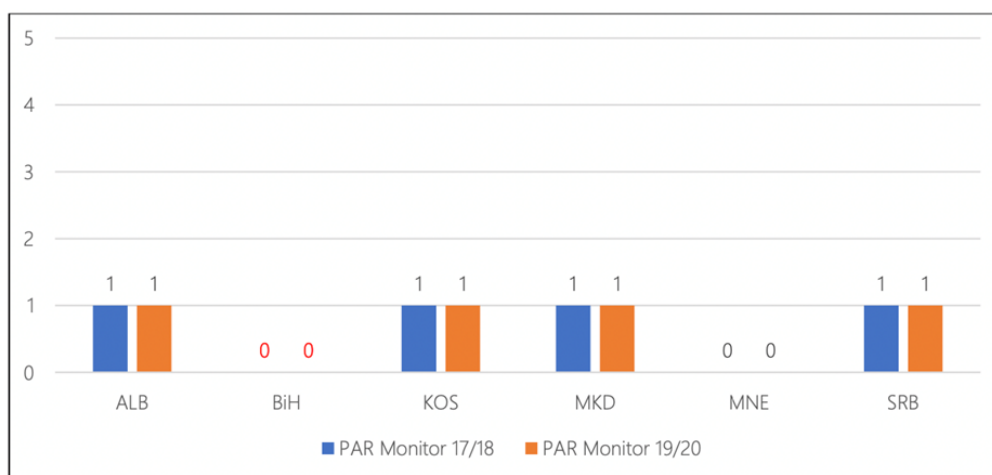
Kada se govori o ulozi imenovanog nadzornog tijela - Ministarstva pravde BiH u smislu slobodnog pristupa javnim informacijama, 32% anketiranih OCD se slaže da ovo tijelo u praksi primjenjuje dovoljno visoke standarde. Međutim, na pitanje o blažim mjerama koje je Ministarstvo pravde BiH izdalo organima vlasti, oko 7% se slaže da su one efikasne u zaštiti pristupa informacijama. Konačno, u slučaju kršenja prava na slobodan pristup informacijama, samo 13% ispitanika je navelo da propisane sankcije dovode do dovoljno teških posljedica za odgovorna lica u organima koji ne poštuju odredbe zakona.

Za sve institucije iz uzorka, informacije o radnim aktivnostima, povezanim političkim dokumentima i pravnim aktima dostupne su na njihovim web stranicama, ali nisu predstavljene u formatu prilagođenom građanima. Neke institucije također objavljuju informacije o političkim člancima, anketama i pregledima politika. U poređenju sa PAR Monitorom 2017/2018, PAR Monitor 2019/2020 pokazao je da je objavljivanje godišnjih izvještaja redovno i lako dostupno, iako nisu napisani na način prilagođen građanima. Zbog tehničkog mandata državne vlade u 2019., nedostaju detalji o budžetima agencija (izvještaji ili finansijski plan za 2020.), ali su dostupne privremene odluke o finansiranju iz prethodne godine i iz prva tri mjeseca 2020. na web stranici Ministarstva finansija i trezora. Štaviše, finansijski izvještaji za 2018. dostupni su za gotovo sve uzorkovane institucije. Što se tiče kontakt informacija, one su u potpunosti dostupne na internetu, dok se pristup prilagođen građanima demonstrira putem pojedinačnih poziva za javne konsultacije ili platforme eKonsultacije. Sveukupno, javno dostupne informacije ocjenjuju se kao djelimično potpune i ažurirane sa dostupnošću u roku od najviše tri klika sa početnih stranica institucija. Međutim, institucije nemaju politiku otvorenih podataka.

POLITIČKI SAŽETAK

Može se zaključiti da, uprkos vitalnoj ulozi u smanjenju rizika od korupcije i zloupotrebe ovlasti, kao i uključenosti građana u procese donošenja odluka, jasna proaktivna transparentnost još uvijek nije prisutna u Bosni i Hercegovini. Slična situacija je u svim zemljama Zapadnog Balkana, gdje je kvalitet zakonodavstva i prakse pristupa informacijama od javnog značaja nizak, dok su Bosna i Hercegovina i Crna Gora na samom dnu. Ovaj rezultat je ostao isti za prethodni i trenutni PAR Monitor, što ukazuje da nema poboljšanja.

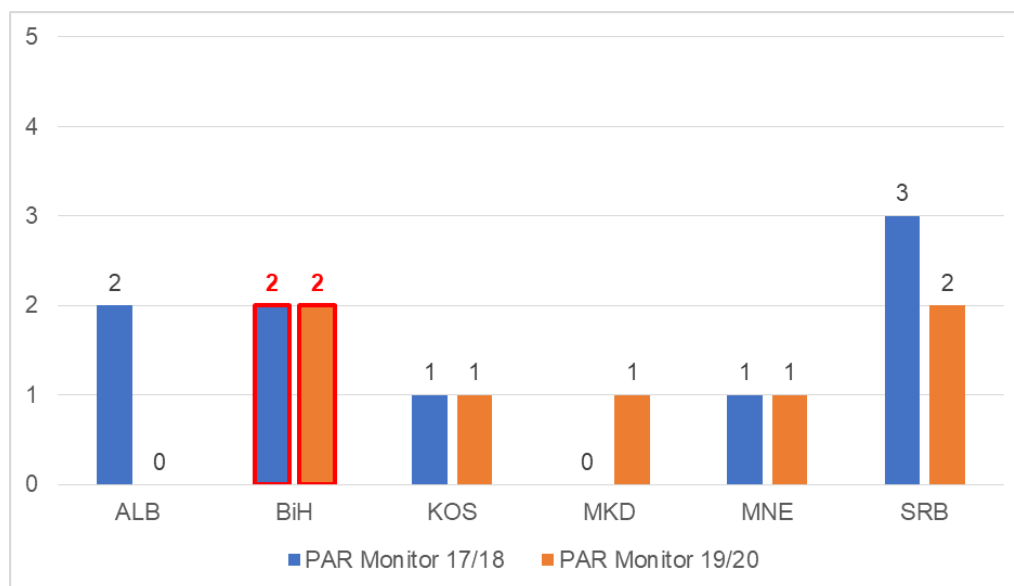
Grafikon 2: Percepcija civilnog društva o kvaliteti zakonodavstva i praksi pristupa informacijama od javnog značaja (regionalno poređenje)

Izvor: Regionalni PAR Monitor izvještaj za Zapadni Balkan 2019/2020

OCD na Zapadnom Balkanu i dalje izražavaju uglavnom negativne stavove o implementaciji ZOSPI. Istraživanje javnog mnijenja WeBER-a koje je provedeno među građanima i nevladinim organizacijama u BiH pokazuje da se pravo na slobodan pristup informacijama često krši od strane javnih institucija, a nevladine organizacije smatraju da se adekvatne sankcije uglavnom ne uvode. Štaviše, prakse se razlikuju u zavisnosti od nivoa vlasti, a čak i kada su svi preduslovi ispunjeni, upitno je da li će zahtev za slobodan pristup informacijama biti odobren.

Grafikon 3: Proaktivno informisanje javnosti od strane tijela javne uprave (regionalno poređenje)

Izvor: Regionalni PAR Monitor izvještaj za Zapadni Balkan 2019/2020

Proaktivni pristup: Upravljanje podacima za javnu transparentnost

Na osnovu zakonskih odredbi, svako fizičko i pravno lice ima pravo na pristup informacijama koje se odnose na javna ovlaštenja, dok je svaki organ javne vlasti dužan da te informacije objavi. Međutim, implementacija u Bosni i Hercegovini tek treba da ispuni međunarodne standarde transparentnosti. WeBER monitoring izvještaji naglašavaju potencijal otvorene uprave za poboljšanje demokratije na lokalnom i regionalnom nivou. Kako bi se to osiguralo, od vlasti se očekuje da usvoji i implementira standarde otvorene vlade i uvede kurseve obuke u svojim upravama, kako bi se prepoznala važnost transparentnosti. Nadalje, promovisanje učešća građana u procesima donošenja odluka i kreiranju politika je vitalni korak ka proaktivnosti u javnoj sferi. Vlade su pozvane da ohrabre vlasti da objave ključne dokumente i informacije, promovišu procese javnih konsultacija i podrže mjere praćenja i implementacije.

U svim zemljama Zapadnog Balkana primjetan je pozitivan trend u oblasti administracije orijentisane prema građanima, gdje nalazi percepcije javnosti iz PAR Monitora 2019/2020 ukazuju da je postupanje sa upravama postalo lakše u posljednje dvije godine. Da bi se ubrzao takav napredak, naponi vlade moraju biti usmjereni na digitalizaciju rada javne uprave i nuđenje digitalnih usluga. Pri tome, državne institucije moraju ulagati u edukaciju svojih službenika, ali i građana, o korištenju e-usluga.

POLITIČKI SAŽETAK

Štaviše, ove usluge i web stranice institucija treba da koriste jezik koji je više prilagođen građanima. Kako bi se povećala transparentna i efikasna komunikacija između organa vlasti i građana, godišnji izvještaji o radu bi se trebali redovno objavljivati na internetu i pružiti dovoljno kvalitativnih i kvantitativnih informacija. Nadalje, vlasti bi uvijek trebale pružiti informacije u traženom formatu. Na kraju, portal otvorenih podataka koji radi u skladu sa prilagođenim standardima neophodan je kako bi se osigurala javna transparentnost. Objavljivanje otvorenih podataka donosi niz prednosti, uključujući povećanje kvaliteta, efikasnosti i transparentnosti javnih usluga; uštedu troškova i veću efikasnost u procesima i pružanju javnih usluga. Iz društvene perspektive, otvoreni podaci imaju pozitivan utjecaj na učešće javnosti, saradnju i otvaraju mogućnosti za uključivanje marginalizovanih grupa. Nadalje, kroz otvorene podatke i povećanu transparentnost vlade, građani mogu proučavati podatke kroz objavljene izvještaje i formirati lična mišljenja o različitim javnim temama. Kao takvi, otvoreni podaci predstavljaju značajnu vrijednost za društvo u cjelini i imaju direktan utjecaj na svakodnevni život. Iz ovih razloga, proaktivna transparentnost je osnova za osiguranje poštovanja i primjene demokratskih principa u Bosni i Hercegovini, kao i drugim zemljama Zapadnog Balkana, te je kao takva značajna za implementirati.

Ovaj dokument je izrađen uz finansijsku podršku Evropske unije. Njegov sadržaj je isključiva odgovornost Vanjskopolitičke inicijative BH (VPI BH) i ne odražava nužno stavove Evropske unije.

Za više informacija posjetite:

www.par-monitor.org

